

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 32

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)
JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY ISTANBUL UNIVERSITY (JFTIU)

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University
Murteza Bedir (Dekan/Dean)

Editor / Editor
Hüseyin Hansu

Yardımcı Editor / Co-Editor
Mustafa İsmail Bağdatlı

Yayın Sekreteri / Editorial Secretary
Ahmet Aydın

Bölüm Editörleri / Section Editors

Şükrtü Özen
Abdullah Tirabzon
Abdülhameed Majeed
Ayşe Zişan Furat
Veysel Kaya
Ali Öztürk

Son Okuma / Redaction

Bünyamin Ayçiçeği
Reyhan Çorak
Mustafa Özağaç

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd. Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahamettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Kerim BULADI (Doç. Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof. Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof. Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriyâ GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof. Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç. Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriyâ KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhtittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof. Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Haneî PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof. Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof. Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TÜLÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜREER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof. Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÖR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

JFTIU is a biannual peer reviewed international journal.

Legal and scientific responsibility of the published articles belong to the author.

All rights of the published materials belong to JFTIU. These materials cannot be republished, duplicated or moved to an electronic environment partially or completely without permission.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iulal

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BAKARA SURESİ 106. AYET BAĞLAMINDA NESH-NES' İLİŞKİSİ /
THE RELATION OF NASKH AND NAS' IN THE CONTEXT OF
106TH VERSE OF AL-BAQARAH SURAH

Muhammed İsa Yüksek
7-40

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNİ
MA'RUFTAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ/KELÂMÎ MANASI /
ISLAMIC CREED AND TURKISH LANGUAGE FROM MA'RUF TO İYILIK; THE
THEOLOGICAL MEANING OF THE CHANGE IN TURKISH LANGUAGE

Muhammet Altaytaş
41-64

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARIN EHL-İ KİTÂB ERKEKLERİ
İLE EVLENME(ME)LERİ MESELESİ / THE MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN
AND THE MEN BELONGING PEOPLE OF THE BOOK IN THE QUR'ANIC EXEGESIS
LITERATURE

Mustafa Şentürk
65-108

CHILDREN'S KHUTBAH AS A CONTRIBUTION TO CHILDREN'S LITERATURE /
ÇOCUK EDEBİYATINA BİR KATKI OLARAK ÇOCUK HUTBELERİ

Mustafa İsmail Bağdatlı
109-134

"جامع الدول" لمنجم باشي أحمد بن لطف الله وتاريخ دول العرب في عهد ثمانية سلاطين عثمانين نموذجاً
MUNEJJIM BASHI AHMED B. LUTF ALLÂH'S JÂMI ALDUWAL AND HISTORY OF
ARAB COUNTRIES

Hatice Arslan Sözüdoğru
135-164

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ
YAŞANTILAR ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA /
A QUALITATIVE STUDY ON THE PROCESS OF RELIGIOUS LIFE AND RELIGIOUS
COPING OF THE WOMEN WHO HAD IVF TREATMENT

Gülüşan Göcen
165-216

احتجاج الإمام السمرقندي بالحديث النبوي في كتابه تحفة الفقهاء كتاب الطهارة نموذجاً

AL-SAMARQANDI'S USE OF THE PROPHETIC HADİTH IN HIS TUHFAT AL-FUQAHĀ

Abdullah Tırabzon
217-250

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN
BİR DEN FAZLA EVLİLİK (TEADDÜD-İ ZEVCÂT) KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI /
THE APPROACH OF AHMAD HAMDİ AKSEKİ ON POLYGAMY
(TAADDUD-I ZAVCAT)

Abdullah Durmuş
251-276

**TOPLANTI, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY /
MEETING, SYMPOSIUM, WORKSHOP**

Uluslararası Kâtip Çelebi: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi -Geçmiş ve Geleceği- Sempozyumu (İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015)

Abdullah Taha ORHAN
277-280

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Michael Stausberg ve Steven Engler, eds. The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion, Londra ve New York: Routledge, 2011, 543 s.

Birsen Banu Okutan
281-284

Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, Editör: Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, 1052 s.

Gökhan Arefeoğlu
285-288

Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, Editör: Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, 1052 s.

Günümüzde tasavvufun söz edildiğinde akla ilk gelen şeylerden biri tarikatlardır. Tarikatlar teşekkül dönemleri olan IX. yüzyıldan zamanımıza kadar muazzam bir tasavvuf düşüncesi geliştirdiler. Buna paralel olarak, edebiyatıyla, musikisiyle, mimarisıyla büyük bir kültür dünyası yarattılar. İslâm’ın zahirî bilgisini üreten ulemânın yanında, batınî cephesine dair yorumlar üreten birer mektep haline geldiler. Bu muazzam kültürün hakkının verilmesi ve geleceğimizi aydınlatması ise ancak bu dünyanın keşfedilip tasvir ve tahlil edilmesine, anlaşılmasına ve aktarılmasına bağlıdır. İşte bu çerçevede İslâm Araştırmaları Merkezi’nin İkinci Klasik Dönem Projesi’nde, Semih Ceyhan’ın editörlüğünde hazırlanan *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür* isimli kitap bu işlevi yerine getirmesi açısından oldukça önemli bir eser.

Kitap akademik düzeyde bir derleme çalışması olup, birbirinden bağımsız on yedi telif makaleden oluşuyor. Çalışmanın amacı “Takdim” kısmında şöyle özetlenmiş: “Kitap, Türkiye tarihinde önemli izler bırakmış tasavvuf ekollerini yani tarikatları çeşitli yönleriyle tanıtmayı, geçmişten günümüze seyrini gözler önüne sermeyi ve böylece İslam tarihi sahasında çalışan akademisyenlere ve alanın meraklılarına kaynaklık etmeyi amaçlamaktadır (s. 5).”

Kitap’taki ilk üç makale, okuyucuya genel bir çerçeve sunuyor. Bu bölümde tarikat ve tekke kavramları anlatılmakta, bu kurumların Osmanlı Türkiye’sindeki panoramaları verilir, 1925 yılında çıkan 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun’dan sonra tarikatların seyri, bu dönemde ortaya çıkan tartışmalar ve çözüm tekliflerinin neler olabileceği

tartışılıyor. Diğer on dört makalede ise Türkiye’de yaygınlık kazanan tarikatlar tarihi ve kültürel açıdan tek tek inceleniyor.

Eserde Vefâiyye, Kâdiriyye, Sa’diyye, Rifâiyye, Ekberiyye, Şazeliyye, Bektaşîyye, Mevlevîyye, Bedeviyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Bayramiyye, Zeyniyye, Celvetiyye tarikatlarına yer verilmekte. Bu ana tarikatlar, kökeni, piri, doğuşu, silsilesi, tarihsel gelişimi, ana kolları ve yayıldığı coğrafi bölgeleri, önemli temsilcileri, tarikatın Anadolu’da yayılması, âdap ve erkânı, irşad metodu, zikir usulü, tarikat meşâyihinin ilim ve sanata katkıları, doktrini, tekkelerin seddinden sonraki ahvalleri ve meşhur mümessilleri ayrıntılarıyla anlatılmakta ve böylece okuyucunun ele alınan tarikatı bütün yönleriyle tanınması mümkün olmaktadır.

Kitapta yer verilen tarikatlar, tarikat pirinin vefat tarihi nazar-ı itibara alınarak kronolojik olarak sıralanmıştır. Örneğin vefatı miladî 1107 olan Vefâiye tarikatı piri Tâcülârifin Seyyid Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî ilk sırada yer alıyor. Bu da okuyucuya söz konusu tarikatın diğer tarikatlara göre tarihi seyrini takip etmek açısından kolaylık sağlıyor.

Tarikatı kuran kişiye pir deniyor. Tarikat pirleri genelde XII. ve XIII. yüzyıllarda yaşamış, daha kendi dönemlerinde ilim ve irfanlarıyla çevrelerinde birçok insanın toplandığı büyük şahsiyetler. Kitapta anlatılan on dört tarikatın kurucu kişileri olan pirlerin hayatları, yetiştikleri çevre, aldıkları eğitim, mürşitleri, varsa eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Eserde tarikatların dünya üzerine yayılması, değişik coğrafyalardaki durumları ile alakalı bilgiler de olmakla beraber, esas ele aldığı konu itibarıyla tarikatların Türkiye’de özellikle İstanbul’daki durumları oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölümlerden tarikatın Anadolu’ya kimin vasıtasıyla geldiği, yayılması, tarikatın temsilcileri, tekkeleri ve bu tekkelerde görev yapan şeyh efendiler ile ilgili ayrıntılı bilgiler edinmek mümkün. Böylece okur, tarikatın, Türkiye’deki durumunu ilk günden günümüze kadar öğrenebilir.

Kitapta Uşşâkiyye, Şâbâniyye, Cerrâhiyye, Hâlidîyye, Rûmiyye, Melâmîyye gibi genel okurun zihnindeki tarikatlar ise tarikatın alt kolu şeklinde

değerlendirilip, ait olduğu ana tarikat makalesi içerisinde alt başlık olarak ele alınmış. Ayrıca her makalenin sonunda yer alan genişletilmiş bibliyografya, konuya ilgili yeni araştırmacılara kaynakları göstermesi açısından önemli.

Tarikatlar tatbik ettikleri, âdap, erkân ve seyrüsülûk esasları açısından farklılık göstermektedir. Bunun yanında tarikatlara bağlı olarak gelişen kollar ve şubeler de söz konusu ki her birinin bir üst ana tarikata veya kola ilâve olarak kendine mahsus âdap ve erkânı bulunmaktadır. Eser bu yönüyle de oldukça zengin bir içeriğe sahip. Bütün tarikat kolları, şubeleri, kol kurucuları, bu kimselerin hayatları, telif ettikleri eserler, kitapta ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ise kitabın içeriğini oldukça zenginleştiren bir husus olarak göze çarpmaktadır. Buna göre tarikatlar içerisinde en fazla kola sahip olan tarikat, doksan küsur koluyla Şâzeliyye olup ardından elli kadar koluyla Halvetiyye ve kırk küsur koluyla Kâdiriyye geliyor.

Her tarikatın kendine özgü, müridi terbiye etmek için kullandığı irşad metodları mevcuttur. Eserde bununla ilgili ayrıntılı bilgiler bulmak mümkün. Örneğin kolları arasında bazı farklılıklar olmakla beraber Halvetî ve Kâdirî dervişleri esmâ-i seb'â denilen Allah'ın yedi ismiyle seyrüsülûk ederken, Rifâî tarikatında sâlikî irşad etmek için dokuz çeşit riyazet ve halvet uygulanıyor. Mevlevilik'de ise derviş sofrası kurup kaldırmak, dergâhın kandillerini temizlemek ve yakmak, bahçeyi ve etrafı süpürmek gibi on sekiz vazifeyi bin bir günlük çile müddetince yerine getirmeye çalışıyor. Ancak bütün tarikatların ana gayesi bir: Hakk'a vâsıl olmak, müridi ilâhi mârifete ulaştırmak.

Tarikatlar tarih boyunca her yönüyle huzurlu, kendi iç dünyasında barışı ve sükûneti temin etmiş ve bunu topluma yansıtılabilir kabiliyeti kazanmış model insanlar yetiştirmekle kalmamış, aynı zamanda birer edebiyat mektebi, birer konservatuar ve güzel sanatlar akademisi olarak da içlerinde buldukları topluma hizmet eden müesseseler olmuşlardır. İşte tarikatların bu özellikleri, oluşturdukları kültür, musiki ve şiir alanındaki faaliyetleri, kitapta alt başlıklar halinde anlatılmış. Ayrıca tarikatların siyaset ile olan ilişkileri kitapta üzerinde durulan bir başka husus olarak dikkat çekiyor.

30 Kasın 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla beraber tarikatların sosyal hayattan çekilmeye, içine kapanmaya başladıkları görülür. Ancak tekkeleri olmasa bile tarikat müntesipleri manevi geleneklerini bir şekilde devam ettirmişlerdir. Bu dönemden günümüze kadar tarikatların durumu, günümüzdeki temsilcileri ise tarikatların "Cumhuriyet Sonrası Durumları" alt başlığı altında anlatılmış. Böylelikle okur tarikatların güncel durumları ile alakalı da bilgi sahibi olabilmekte.

Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür, tarikatların tarihî ve güncel panoramasını ortaya koyan, ele aldığı tarikatı bütün yönleriyle tanıtan bir eser. Kitaptaki her bir makale, alanın uzmanları tarafından kaleme alınmış. Eser genel karakteri itibarı ile Türkiye'de etkili olmuş tarikatlar hakkında dinî, sosyolojik ve kültürel bir inceleme özelliği taşıyor. Çalışma bu özelliğiyle, tarikatların manevi dünyasının keşfedilip anlaşılması açısından, tasavvuf tarihine, tarikatlara ilgi duyan Türk araştırmacı ve okurlar için bir başvuru kaynağı niteliğini taşımakta.

Kitabın bütünüyle ilgili olmasa bile, belki de eleştirilebilecek tek yanı ise bazı makalelerde tarikatın tarihî yönünün daha çok üzerinde durulup, seyrüsülük metodlarına hemen hemen hiç değinilmemiş olması. Örneğin Vefâiyye ve Bektaşîyye tarikatlarının irşad metodu ile ilgili söz konusu makalelerde hiç bir bilgiye rastlanmıyor.

Gökhan Arefeoğlu

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

